

רעיון לדרשה/הרצאה לחנוכה

(יום ראשון כ"ו כסלו תשס"ג)

הגמרא אומרת שנשים חייבות בהדלקת נ"ח: שבת דף כ"ג ע"א, "אשה ודאי מדליקה, דאמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס. ורש"י על אתר: "היו באותו הנס - שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה, ועל יד אשה נעשה הנס." (ובריטב"א לסוגיין: "אשה ודאי מדליקה. פירוש אפילו להוציא לאחרים חובה, כיון שהיא מחויבת בדבר כדאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה, ואין הדין כן במקרא מגילה").

והנה רש"י ועוד ראשונים פירשו "שאף הן היו באותו הנס" שנשים מיוחדות היה להן חלק בנס חנוכה בזכות מה שעשו לקדש ש"ש (כגון יהודית או חנה ושבעה בניה) או שכמה מהן סבלו קשות (כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה). אבל באמת לא זה ולא זה משביעים את הרצון, שאין אלה גזירות על כל או רוב הנשים.

לכן נראה להקדים מה שכתוב ב"מגילת אנטיוכוס" (או "מגילת החשמונאים") שנקראה בציבור בבתי הכנסת האיטלקים בימי הביניים ועד היום אצל התימנים. (יש ב' מהדורות, בלה"ק ובארמית. הארמית היא המקורית, אבל הקריאה בציבור היתה בלה"ק). ושם כתוב שאנטיוכוס גזר על היהודים "בואו ונעלה עליהם ונבטל מהם את הברית אשר כרת להם: שבת, ראש חודש, ומילה".

ורבים תמהו: שבת ומילה הלא הם מעיקרי הדת, אבל ר"ח לגביהם הוא דבר משני? והנה הרב חנוך הכהן ארנטרוי זצ"ל הביא בשם החוקרים שהתרגום העברי משובש, שבמקור הארמי כתוב לא "ריש ירחא" אלא "ירחא" סתם. והרב הזה מחדש שכוונת המונח "ירחא" היא לא לר"ח אלא וסת האשה שדרך כלל היא חודש ימים, דהיינו שהיונים רצו לבטל איסור נדה וחיי האישות והמשפחה בקרב היהודים. חזק מקביל איפא למ"ש בגמ' מעילה דף י"ז ע"א: "תלמוד ערוך בפיו של רבי אלעזר בר רבי יוסי. שפעם אחת גזרה המלכות גזרה שלא ישמרו את השבת, ושלא ימולו את בניהם, ושיבעלו את נדות". חזק מתאים לקונטקסט של המדיניות של אנטיוכוס של כפייה ליהודים להתבולל ולבטל כל דבר שמוכיח את התבדלותם.

ולפי זה מובן היטב ענין "שאף הן היו באותו הנס", ש"שבת" כולל כל העם, זכרים ונקבות; "מילה" הוא לגברים בלבד; ו"חודש" הוא ענין מיוחד לנשים. ולפיכך-- אף הן היו באותו הנס.

(ואותו הדבר, בשינויים קלים, אפשר להסיק גם לגבי פורים, "שאף הן היו באותו הנס", לא בגלל תפקידה של אסתר, אלא שאחשורוש גזר על כל הנשים שילקחו בעל כורחן לבית הנשים ומשם להבעל אצלו.

החלק על מגילת אנטיוכוס והחידוש של הרב ארנטרוי מסרתי בירי"א בחנוכה תשמ"ב, והחלק שמצרף זה לנושא של שאף הן היו באותו הנס כתבתי, ועד הנה לא מסרתי את זה בפומבי